

סגור חלון

העליון מרחיב את מעגל התובעים הייצוגיים נגד הבנקים

קבע כי כלקוח של בנק ייחשב גם נושה, שלבקשתו הוטל עיקול על כספו של חייב המופקד בבנק ■ הפסיקה העקרונית תאפשר המשך בירור של תובענה ייצוגית נגד הבנקים בישראל

עו"ד אמיר טיטוביץ 29/11/10

חוק הבנקאות מגדיר "לקוח" כמי שמקבל שירות מתאגיד בנקאי. אם כך, הכיצד זה ניתן להכניס בגדר "לקוח" אדם שלקוח של הבנק חייב לו סכום כסף, ושלבקשתו הוצא צו עיקול על כספו של החייב המופקד בבנק?! הרי לא יכול להיות חולק בנוגע לכך שאותו אדם, הנושה בלקוח של הבנק, אינו מקבל שירות מן הבנק. עצם מסירתו לידי הבנק של צו העיקול שהוצא לבקשתו לא אמורה להפוך אותו לפתע פתאום ללקוח של הבנק. נשמע פשוט וברור, הלא כן?

ובכן, לא. פסק דין חדש, שיצא עתה מבית המשפט העליון, קובע כי לצורך חוק תובענות ייצוגיות, נושה שכזה ייחשב "לקוח" של הבנק. רק כך יהיה ניתן להתיר הגשתה על-ידו של תובענה ייצוגית נגד הבנק לאחר שהאחרון לא ימלא את חובתו, ולאחר שיימסר לידי צו עיקול אצל צד שלישי, לא ימסור מידע מלא בדבר כספי החייב המצויים תחת ידו.

פסק הדין ניתן במסגרת הליכים ייצוגיים המתנהלים נגד 20 בנקים וקופות גמל בישראל. באמצעות עו"ד יצחק אבירם טוענים התובעים הייצוגיים כי הבנקים נוהגים בהטעיה שיטתית, מכוונת וסדרתית של הזוכים בתיקי הוצאה לפועל. על-פי הטענה, הבנקים נמנעים מלמסור לזוכים בתיקי הוצאה לפועל, או מוסרים להם באופן חלקי ומטעה מידע הנוגע לכספי חייבים המוחזקים בידיהם, וזאת אגב גביית תשלום, אגרה, בעבור כך.

סכום התובענה הייצוגית עומד על כ-233 מיליון שקל, והוא מייצג את האגרה שנגבתה מכלל הזוכים בתיקי הוצאה לפועל בקשר לבקשות שהוגשו על-ידיהם לעיקול כספי חייבים בחשבונות הבנק שלהם.

הבנקים טענו כי יש לסלק על הסף את התובענות הייצוגיות. הטעם לכך היה נעוץ, לטענתם, בכך שהחוק מאפשר הגשת תובענה ייצוגית נגד תאגיד בנקאי, "בקשר לעניין שבינו לבין לקוח". על-פי אותה הטענה, הזוכים בתיקי הוצאה לפועל כלל אינם לקוחות של הבנקים, ועילת התובענה כלל אינה קשורה לעניין שביניהם לבין לקוחותיהם.

שופטת בית המשפט המחוזי בתל-אביב, ד"ר דרורה פלפל, מיאנה לסלק על הסף את התובענות הייצוגיות. היא קבעה כי את המונח "לקוח" שבחוק התובענות הייצוגיות יש לפרש באופן רחב מן הפירוש הרגיל שניתן לו בדיני הבנקאות, וזאת נוכח התכליות השונות של שני החוקים. לדידה, אין מניעה לראות את חובותיו של בנק, המקבל צו עיקול לפי חוק הוצאה לפועל, ואת זכותו לתשלום אגרה בקשר לכך, כשירות שהוא מספק לזוכים באמצעות ידם הארוכה, לשכת הוצאה לפועל.

הבנקים ביקשו לערער על החלטתה זו של פלפל. שופטי בית המשפט העליון, אליקים רובינשטיין, סלים ג'ובראן ועוזי פוגלמן, דנו בבקשה כבערעור, אך דחו את הערעור.

בתחילת פסק דינו התייחס רובינשטיין לכך שבבואו לדון בבקשת רשות לערער על אי-דחיית

על הסף של בקשה לאישור תובענה כייצוגית, ידו של בית המשפט צריכה להיות קפוצה יותר מאשר בדונו בבקשת רשות לערער על החלטה המאשרת תובענה כייצוגית.

"ככלל, יש לשקול בבקשת רשות ערעור... רק אחרי שבית המשפט המחוזי הכריע בבקשה לאישור התובענה כייצוגית - ולא בהליכי ביניים, במסגרת הליך אישור הבקשה", קבע רובינשטיין. למרות זאת, משיקולי יעילות, הוא החליט לדון באופן חריג בבקשות שהונחו לפניו.

"אין לאמץ את עמדת הבנקים, לפיה יש לפרש את המונח 'בקשר לענין שבינו לבין לקוח' באופן שאינו כולל ציות לצו עיקול", מיהר רובינשטיין לצדד בקביעתה של השופטת פלפל. הוא אזכר כי מטרתה של הוראת החוק הקובעת מתי ניתן להגיש תובענה ייצוגית, היא למנוע הפיכת הגשת תובענות שכאלה לחזון נפרץ.

"האם בנידון דידן בלקוח עסקי", אחז רובינשטיין את השור בקרניו, והשיב על כך בחיוב. "לטעמי אין מנוס מפרשנות מרחיבה של מסגרת פעולתם של הבנקים, נוכח ייחודיותם במערכת הכלכלית, לא רק במקרו-כלכלה אלא גם בגדרי המיקרו, אל מול האדם הקטן", שבסופו של יום החברה כולה בנויה מקיבוצם של אותם בני אדם", המשיך.

מעמד מיוחד זה של הבנקים, במיוחד כשהוא נשקל על רקע תכליתיו של חוק תובענות ייצוגיות, חוזר ומקרוין, לדידו של רובינשטיין, על אופן הגדרתה של מערכת היחסים הנוצרת בין הזוכה (מטיל העיקול) לבין התאגיד הבנקאי (המחזיק בכספי החייב).

מנגנון יעיל

בהתייחסו להיסטוריה החקיקתית של החוק הרלבנטי, קבע רובינשטיין כי מה שלא הותר במפורש במסגרת החוק - אסור. "העובדה שתובענה ייצוגית עשויה להיות מנגנון יעיל ורצוי בנסיבות מסוימות כשלעצמה אינה מספקת כדי לאשר תובענה כייצוגית", הזכיר. שהרי רק בעניינים שנקבעו בחוק במפורש ניתן להגיש תובענה שכזו (בהמשך נראה כי חרף דברים אלה עשה רובינשטיין ככל יכולתו על-מנת שעניין שתובענה ייצוגית היא המנגנון היעיל לביורו יותאם להליך זה, למרות שלשון החוק אינה תומכת בכך בהכרח).

"עלינו להשתכנע כי המעקלים הם לקוחות הבנק, ולא רק צד שלישי המקיים זיקה ליחסי בנק-לקוח", חזר רובינשטיין אל הנתיב המרכזי של הילוכו. "מהו איפוא עניין שבין הבנק לבין לקוחו?", המשיך.

את התשובה לכך הוא חיפש, תחילה, בדיני הבנקאות, והוסיף וקבע כי לצורך חוק תובענות ייצוגיות, זו צריכה להיגזר מתכליתו של חוק זה, ולאו דווקא מתכליתם של דיני הבנקאות. "אין לשלול גם תוצאה שאינה חופפת במלואה את דיני הבנקאות", הבהיר רובינשטיין.

הוא בחן את הגדרת המונח "שירות" שבחוק הבנקאות, ומצא כי זה כולל אף "עיסוק שהותר במפורש לבנק לפי חוק". האם דרך הגדרה זו ניתן להכניס את העניין לגדר חוק התובענות הייצוגיות? "ברי כי בנק חייב לציית לצו עיקול, וכן כי מחובה זו נגזרות חובות זהירות ואחרות", החל רובינשטיין להשיב ומיד שאל: "אך האם עושה זאת התאגיד הבנקאי ככובעו כבנק?" ותשובתו: "לדעתי, לא בלי התלבטות, התשובה לכך היא בחיוב... מאחר שחוק ההוצאה לפועל התיר לבנק לצד שלישי את פעולת העיקול, יש לפרש זאת לענייננו כהסמכה מפורשת - וממילא כשירות הניתן על-ידי תאגיד בנקאי, ולפיכך - כיוצר יחסי בנק-לקוח".

רובינשטיין לא התעלם מכך שבנקים אינם "הצדדים השלישיים" היחידים, שיכולים לקבל לידיהם צו עיקול על נכס של החייב המצוי ברשותם. "מעקלים מקבלים 'שירות' מהבנק, גם

אם 'שירות' כזה ניתן להם גם על-ידי גורמים שאינם בנקים, וללא קשר לתחומי עיסוקם. מנגנון הבנק, סניפיו ועובדיו נותנים את השירות כשם שהם נותנים כל שירות אחר ללקוח, במהלך העסקים הבנקאי הרגיל", כך הוא.

לדידו, "שירות" זה אינו מקרי, אף לא אגבי לפעילותו הקלאסית של הבנק, שהנה החזקה וניהול של כספי הציבור. "כשם שגוף המחזיק נתח אדיר מכספי הציבור מעניק שירותים לבעלי הכספים, כך הוא נותן שירות גם לנושיהם".

חובות מוגברות

בקשר לכך אזכר רובינשטיין פסק דין קודם, שבו התייחס בית המשפט העליון למעין "עסקה דו-צדדית" בין הבנקים לבין הציבור הרחב. תמורת הזכות לנהל את כספי הציבור, הוטלו על הבנקים, במסגרת "עסקה" זו, החובות המוגברות הכרוכות בכך.

"לדידי, כשם ש'מעין עסקה' זו מטילה חובות אמון, היא מטילה גם חובה לספק שירותים שהבנק אולי היה מעדיף שלא לספקם (דוגמת ציוד לצוי עיקול)", קבע רובינשטיין. "ואף אם צד שלישי 'רגיל' (שאינו בנק) מספק אותו שירות מבלי שנראה בזוכה 'לקוח' שלו, כאשר השירות ניתן על-ידי בנק יש לראות בזוכה משום 'לקוח' לעניין זה", המשיך.

בקשר לכך הוסיף רובינשטיין וקבע כי בבואנו לזהות שירות שנותן בנק ללקוחותיו, אין ליתן משקל לשאלה אם הבנק בחר להעניק סוג זה של שירות. שהרי לבנק אין בחירה אם "להציע" את השירות של היענות לצוי עיקול. וכבר נקבע כי "צד שלישי המקבל צו עיקול הופך, אם גם בעל-כורחו, לגורם מעורב בהליך".

מסיום דבריו של רובינשטיין עולה הטעם העיקרי למאמץ הניכר שהושקע על-ידו במציאת דרך שבה יוכנס העניין בגדר חוק תובענות ייצוגיות. התובענה הוגשה, כזכור, בגין האגרות ששילמו הזוכים בקשר לבקשותיהם לצוי עיקול אצל הבנקים. שיעורה של כל אגרה שכזו הנו שקלים בודדים.

"גם אם פורמלית אילו נמנעה הגשת תובענה ייצוגית ניתן היה עדיין להגיש תביעות פרטיות... ספק רב, לשון המעטה, אם אנשים פרטיים יגישו תביעת השבה בגין האגרה ששילמו (בסך 11-13 שקל)... על כן, אין לומר כי מנגנון התובענה הייצוגית אינו הולם... ענייננו מהווה, לדעתי, דוגמה מובהקת למקרה בו רק מנגנון של תובענה ייצוגית עשוי לאפשר ניהול תביעה בגין אגרה אשר שולמה - כנטען - בעבור שירות שלא ניתן באופן הראוי, ואולי זו אחיזת השור בקרניו". (רע"א 2598/08).

חקיקה ייצוגית / פרשנות

הטענה העומדת בבסיס בקשתם של ליאור שפירא והזוכים האחרים בתיקי הוצאה לפועל לאישור התביעה כייצוגית, היא כי הבנקים הנתבעים נוהגים שלא כדין בעת שהם מקבלים לידיהם צוי עיקול אצל צד שלישי, החלים על כספי לקוחותיהם המופקדים אצלם, ואינם מוסרים ללשכות הוצאה לפועל את המידע שעליהם למסור בנוגע לכספים אלה, מחד גיסא, אך באותה העת מקבלים מן הזוכים אגרות תמורת מידע זה. סכומי האגרות עומדים על שקלים בודדים.

אלמלא היה בית המשפט מפרש את חוק תובענות ייצוגיות באופן שהכניס את התביעה הנדונה תחת כנפיו, היה נוצר מצב בלתי רצוי לכל הדעות. ככל שהיה מתברר כי הבנקים אכן זוכים שלא בדין בתשלומי האגרות, היו אלה נשארים בידיהם, מאחר שהזוכים לא היו טורחים להגיש נגדם תביעות בשיעור שקלים בודדים כל אחת. מאחר שמדובר במיליוני צוי עיקול

שכאלה, היו הסכומים שהיו נותרים בידי הבנקים מגיעים כדי סכום התובענה הייצוגית, מעל 200 מיליון שקל.

בפסק הדין לא הסתיר השופט רובינשטיין את ההיגיון האמור. הוא אזכר, אמנם, את זאת שכדי לאשר תובענה כייצוגית אין די בכך שזה עשוי להיות המנגנון היעיל והרצוי בנסיבות העניין, אלא עליה להיכלל במפורש בגדר העניינים המפורטים בחוק תובענות ייצוגיות. אלא שלאחר מכן ניכרים מאמציו לפרש את החוק באופן שפורש את כנפיו גם על המקרה הנדון, וזאת למרות שלשון החוק מתקשה עד מאוד לתמוך בכך.

ואכן, בעת סיכום, לא הסתיר רובינשטיין כי קביעותיו מושפעות רבות מכך שרק מנגנון התובענה הייצוגית עשוי לאפשר את חיובם של הבנקים להשיב את סכומי האגרות, במקרה שיתברר שנהגו שלא כשורה, כנטען.

השופט פוגלמן (שהוא והשופט ג'ובראן הסכימו עם רובינשטיין), הצטרף ל"מאמץ הייצוגי", והציע דרך נוספת, יצירתית ומקורית אך מוקשית, אולי אף מאולצת, להגיע לאותה תוצאה. הוא הציע להתמקד ביחסי הבנק והחייב.

"באין חולק כי החייב הינו לקוחו של הבנק, ניתן לטעון כי תביעתו של הנושה נגד הבנק הינה תביעה המוגשת בקשר לעניין שבינו לבין לקוח, הוא החייב", התחכם-משהו. לאור תוצאת פסק דינו של רובינשטיין, הוא לא ראה "לקבוע מסמרות" בנוגע לפרשנות מוצעת זו.

מי אמר שעידן החקיקה השיפוטית חלף עבר?